

सिँचाइ गतिविधि

Irrigation Activities

बर्ष ३२

अंक १

पूर्णाङ्क ६५

आ.ब. २०८२/०८३

समाचार खण्ड

जलस्रोत तथा सिँचाइ विभागमा नयाँ महानिर्देशकको नियुक्ति

जलस्रोत तथा सिँचाइ विभागमा ८ श्रावण २०८२ देखि मित्र बराल महानिर्देशकको पदमा पद बहाली हुनु भएको छ भने तत्कालिन महानिर्देशक संजीव बराल जलस्रोत अनुसन्धान तथा विकास केन्द्रको कार्यकारी निर्देशकको रूपमा सरुवा भइ जानुभएको छ । यस अवसरमा नव नियुक्त महानिर्देशकज्यूले जलस्रोत तथा सिँचाइ क्षेत्रको विकास, व्यवस्थापन र सुधारका लागि निरन्तर प्रयास गर्ने प्रतिबद्धता पनि व्यक्त गर्नु भएको छ ।

JCIFM सब कमिटी को तेस्रो बैठक सम्पन्न

मिति २०८१ चैत्र ७ देखि ११ (March 20-24, 2025) गते सम्म नेपाल भारत बीचको JCIFM तेस्रो सब कमिटी बैठक सम्पन्न भएको छ । नेपाल र भारत बीचको बाढी तथा डुबानका बिभिन्न समस्याहरूलाई निराकरण गर्न गठित कमिटी Nepal – Indian Joint Committee on Inundation and Flood Management (JCIFM) द्वारा निर्दिष्ट कार्यहरू गर्न नेपाल तर्फ जलस्रोत तथा सिँचाइ विभागका उप महानिर्देशक (नदी तथा जल उत्पन्न विपद् व्यवस्थापन महाशाखा) को नेतृत्वमा सब कमिटी

रहने गरेको छ । बिशेष गरी JCIFM ले कुनै पनि एजेण्डा बारे थप छलफल, छानविन र अध्ययन आवश्यक परेमा सो कार्य सब कमिटी मार्फत गर्ने गरिन्छ । त्यसै अनुरूप JCIFMको चौधौँ बैठक मिति ०९ - १३ मार्च २०२२ मा सम्पन्न भई विभिन्न विषयमा सब कमिटीबाट अनुगमन गरी सुझाबहरू दिने कुरा उल्लेख भएको थियो । सोही अनुरूप मिति २०८१ चैत्र ७ देखि १० गते सम्म विभिन्न साइटहरूको अनुगमन पश्चात मिति २०८१ चैत्र ११ बाँकी पेज ९ मा ...

यस अंक भित्र

जलस्रोत तथा सिँचाइ विभागको नयाँ संगठन संरचना २०८१ अनुसार कार्यालयहरू सञ्चालनमा	३
जापान सरकारद्वारा चन्द्र नहर सिँचाइ प्रणाली पुन निर्माण भएका संरचनाहरू नेपाल सरकारलाई हस्तान्तरण	३
विश्व सिँचाइ फोरम, ICID सम्मेलन तथा ICID अन्तर्राष्ट्रिय बैठक सम्पन्न, नेपालको सक्रिय सहभागिता र नेतृत्वदायी भूमिका	४
नविनतम यान्त्रिक सिँचाइ आयोजना परिचय	४
नेपालमा जल उपभोक्ता संस्था: संयुक्त व्यवस्थापनको संस्थागत भेरुदण्ड	६

ढेक्का संश्लेषण खावेज

सिँचाइ पूर्वाधारमा सुशासन, पारदर्शिता र परिणाममुखी व्यवस्थापन प्रवर्द्धन गर्ने हेतुले ऊर्जा, जलस्रोत तथा सिँचाइ मन्त्रालय अन्तर्गत जलस्रोत तथा सिँचाइ विभागले विगत लामो समयदेखि प्रगति नदेखिएका तथा कार्यसम्पादन सन्तोषजनक नभएका सिँचाइ आयोजनाका बाँकी पेज १० मा ...

नेपाल सरकार

उर्जा, जलस्रोत तथा सिँचाइ मन्त्रालय

जलस्रोत तथा सिँचाइ विभाग

जावलाखेल, ललितपुर

Gb|gx/ k0ffnl

प्रधान संपादक:

बासुदेव तिमिल्सिना

संपादक सदस्यहरू:

दिपेन्द्र लौडारी

विष्णुदेव यादव

प्रविण श्रेष्ठ

रानी जि.सी.

प्रेम बासिवा

डा. मञ्जु शर्मा

प्रज्वल प्रजापति

डिजाइन:

श्याम मणि धिमिरे

<https://www.dwri.gov.np>

For News, Articles and Suggestions

Email: dwri.management1@gmail.com

सम्पादकीय

जलस्रोत तथा सिँचाइ विभागको नयाँ संगठन तथा व्यवस्थापन (O&M) २०८१ को कार्यान्वयन सँगै विभाग अन्तर्गत आयोजना तथा कार्यालयहरूको स्थापना गरिएको छ । सिँचाइ, नदी नियन्त्रण, बाढी जोखिम व्यवस्थापन, भूमिगत जल, यान्त्रिक व्यवस्थापन तथा संस्थागत विकासलाई कार्यगत स्पष्टता र जिम्मेवारीसहित व्यवस्थित गर्दै यसबाट संघ-प्रदेश-स्थानीय तहबीच समन्वय सुदृढ हुने तथा सेवा प्रवाहमा गुणात्मक सुधार आउने अपेक्षा रहेको छ । राष्ट्रिय गौरव तथा बहुउद्देश्यीय आयोजनाहरू जस्तै बर्बई सिँचाइ आयोजना, रानी जमरा कुलरिया सिँचाइ आयोजना, सिक्टा सिँचाइ आयोजना र सुनकोशी मरिन डाइभर्सन बहुउद्देश्यीय आयोजनाको सुदृढ कार्यान्वयनतर्फ देखिएको प्रतिबद्धताले परिणाममुखी सिँचाइलाई प्रतिबिम्बित गर्छ ।

सप्तरी स्थित चन्द्र नहर सिँचाइ प्रणालीको पुनर्स्थापना जापान सरकारको अनुदान सहयोग सहकार्यमा सम्पन्न भएको छ । ऐतिहासिक सम्पदालाई आधुनिक व्यवस्थापन प्रणालीसँग जोड्ने यो प्रयास भविष्यका परियोजनाहरूका लागि पनि प्रेरणादायी बन्न सक्छ । त्यसैगरी मधेश प्रदेशका सर्लाही र रौतहट जिल्लामा भूमिगत जल प्रयोगमार्फत डिप ट्यूबवेल प्रणाली विकास गर्ने नवीनतम यान्त्रिक सिँचाइ आयोजना प्रविधि, लगानी र दीर्घकालीन सञ्चालन मोडालिटीको दृष्टिले महत्त्वपूर्ण छ । Design-Build-Operate (DBO) मोडालिटी मार्फत कार्यान्वयन हुँदै गरेको यो आयोजना एशियाली विकास बैंकको सहकार्यमा अघि बढिरहेको छ । यसले सिँचाइ सेवा वर्षभरि सुनिश्चित गर्दै कृषि आधुनिकीकरण र मूल्य श्रृंखला विकासमा योगदान पुर्‍याउने अपेक्षा गरिएको छ ।

लामो समयसम्म प्रगति नदेखिएका वा सन्तोषजनक कार्यसम्पादन नगरेका व्यवसायी माथि कडा कदम चाल्दै ठेक्का सम्झौता खारेज गर्ने निर्णयले सिँचाइ पूर्वाधारमा सुशासन सुदृढ गर्ने सन्देश दिएको छ । लागत वृद्धि, समय थप (Time Overrun) र तोकिएको समय भित्रै आयोजनाको लाभ प्राप्त हुन नसकेको अवस्था सुधार ल्याउन परिणाममा आधारित अनुगमन तथा दण्ड-पुरस्कार प्रणाली लागू गर्ने विषय प्रशंसनीय छ। उत्तरदायित्व र पारदर्शिता संस्थागत गर्ने दिशामा यस्ता महत्त्वपूर्ण संकेत गर्दछ । यस अंकमा समावेश जल उपभोक्ता संस्था (WUA) सम्बन्धी विश्लेषणात्मक लेखले सहभागितामूलक सिँचाइ व्यवस्थापन (PIM) को अवधारणा, कानुनी व्यवस्था र संस्थागत संरचनालाई स्पष्ट गरेको छ ।

नेपालको सिँचाइ क्षेत्र संरचनागत पुनर्संरचना, तथा सहभागितामूलक व्यवस्थापन मार्फत दिगोपन तर्फ अग्रसर रहेको छ । पूर्वाधार निर्माण सँगै परिणाममुखी व्यवस्थापन, सामाजिक न्याय, तथा संस्थागत सुदृढीकरणलाई प्राथमिकता दिइ अगाडि बढ्नु आजको आवश्यकता पनि हो ।

जलस्रोत तथा सिँचाइ विभागको नयाँ संगठन संरचना-२०८१ अनुसार कार्यालयहरू सञ्चालनमा

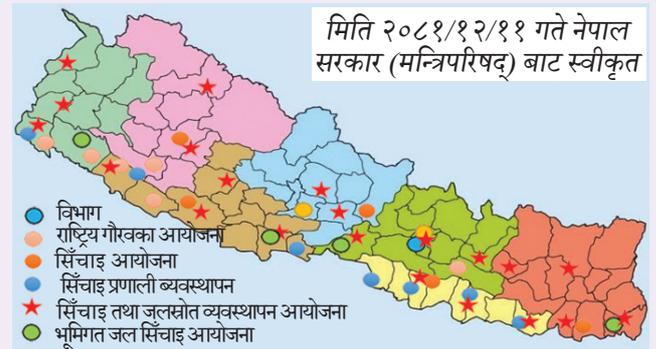
नेपाल सरकारद्वारा स्वीकृत जलस्रोत तथा सिँचाइ विभाग (DWRI) को नयाँ संगठन तथा व्यवस्थापन (O&M) २०८१ कार्यान्वयनमा आएसँगै विभाग अन्तर्गतका आयोजना तथा कार्यालयहरू पुनर्संरचना भई हाल ६० वटा आयोजना तथा कार्यालयहरू सञ्चालनमा रहेका छन्।

नयाँ O&M अनुसार सिँचाइ, नदी नियन्त्रण, बाढी जोखिम व्यवस्थापन, भूमिगत जल सिँचाइ, यान्त्रिक व्यवस्थापन तथा संस्थागत विकाससम्बन्धी कार्यहरूलाई कार्यगत तथा क्षेत्रगत आधारमा स्पष्ट जिम्मेवारी सहित व्यवस्थापन गरिएको छ। यसबाट आयोजना कार्यान्वयनमा प्रभावकारिता, सेवा प्रवाहमा सुधार तथा संघ-प्रदेश-स्थानीय तहबीच समन्वय सुदृढ हुने अपेक्षा गरिएको छ।

नयाँ संरचना अनुसार हाल विभाग अन्तर्गत कार्यान्वयनमा रहेका आयोजना तथा कार्यालयहरू तपसिल बमोजिम छन्।

(क) राष्ट्रिय गौरवका आयोजनाहरूमा बबई सिँचाइ आयोजना (बर्दिया), रानी जमरा कुलरिया सिँचाइ आयोजना (कैलाली), सिक्टा सिँचाइ आयोजना (बाँके), भेरी बबई डाइभर्सन बहुउद्देश्यीय आयोजना (सुर्खेत), सुनकोशी मरिन डाइभर्सन बहुउद्देश्यीय आयोजना (सिन्धुली), महाकाली सिँचाइ योजना, तेस्रो (कञ्चनपुर) रहेका छन्।

(ख) सिँचाइ तथा जलस्रोत व्यवस्थापन आयोजनाहरूमा सिँचाइ तथा जलस्रोत व्यवस्थापन आयोजना, (१) भरतपुर,

चितवन; (२) राजापुर, बर्दिया; (३) बैतडी; (४) जाजरकोट, (५) मुगु, (६) विराटनगर, मोरङ; (७) राजविराज, सप्तरी; (८) चैनपुर, संखुवासभा; (९) भानु, तनहुँ; (१०) पोखरा, कास्की; (११) डडेल्धुरा; (१२) दाङ; (१३) गैँडे, झापा; (१४) हर्कपुर, ओखलढुङ्गा; (१५) जनकपुर, धनुषा; (१६) चन्द्रपुर, रौतहट; (१७) मन्थली, रामेछाप; (१८) बुटवल, रूपन्देही; (१९) लिवाङ, रोल्पा; र (२०) महेन्द्रनगर, कञ्चनपुर रहेका छन्।

(ग) सिँचाइ व्यवस्थापन कार्यालयमा कोशी पम्प, चन्द्र नहर सिँचाइ व्यवस्थापन कार्यालय, सप्तरी; नारायणी सिँचाइ व्यवस्थापन कार्यालय, पर्सा; कमला सिँचाइ व्यवस्थापन कार्यालय, धनुषा; बागमती-झाँझ सिँचाइ व्यवस्थापन कार्यालय, सर्लाही; नेपाल गण्डक पश्चिम नहर सिँचाइ व्यवस्थापन कार्यालय, नवलपरासी (सुस्ता पश्चिम); राजापुर सिँचाइ व्यवस्थापन कार्यालय, बर्दिया; र बाँकी पेज १० मा ...

जापान सरकारद्वारा चन्द्र नहर सिँचाइ प्रणाली पुनर्निर्माण भएका संरचनाहरू नेपाल सरकारलाई हस्तान्तरण

सप्तरी जिल्ला सप्तकोशी न.पा. वडा नं. १०, भगनी मलेठमा मिति २०८२ माघ १४ गते आयोजित एक समारोहका बीच पूर्वी तराई सिँचाइ प्रणाली पुनःस्थापना आयोजना औपचारिक रूपमा जापान सरकारबाट नेपाल सरकारलाई हस्तान्तरण गरिएको छ। उक्त अवसरमा नेपालका लागि जापानी राजदूतावासका मिसन सहायक प्रमुख श्री सिन्टो यासुहारुले ऊर्जा, जलस्रोत तथा सिँचाइ मन्त्रालयका सचिव श्री सरिता देवाडीलाई आधिकारिक रूपमा हस्तान्तरण गर्नुभयो।

जापान सरकारको अनुदान सहयोगमा सञ्चालन भएको यस आयोजनामार्फत नेपालको ऐतिहासिक राष्ट्रिय धरोहरका रूपमा रहेको चन्द्र नहर सिँचाइ प्रणालीका ३२ वटा जीर्ण संरचनाहरूको पुनर्निर्माण तथा सुदृढीकरण गरिएको छ। वि. सं. १९७९ मा तत्कालीन प्रधानमन्त्री चन्द्र शमशेर जबराको

नाममा निर्माण शुरु भएको देशकै पहिलो आधुनिक सिँचाइ प्रणाली शताब्दी पूरा हुँदासम्म आवश्यक मर्मत संहार हुन नसक्दा संरचनाहरू जिर्ण अवस्थामा पुगेकोले पानी वहन क्षमतामा कमी आई उत्पादन क्षमता कमजोर रहेको थियो।

जापान अन्तर्राष्ट्रिय सहयोग नियोग (JICA) बाँकी पेज १० मा ...

विश्व सिंचाइ फोरम, ICID सम्मेलन तथा ICID अन्तर्राष्ट्रिय बैठक सम्पन्न, नेपालको सक्रिय सहभागिता र नेतृत्वदायी भूमिका

सिंचाइ तथा जल व्यवस्थापन सम्बन्धी विश्वस्तरीय मञ्चका रूपमा स्थापित International Commission on Irrigation and Drainage (ICID) को आयोजनामा चौथो विश्व सिंचाइ फोरम

(WIF4), तेस्रो High Level Advisory Group बैठक तथा ७६औं International Executive Council (IEC) बैठक सन् २०२५ सेप्टेम्बर ७-१३ सम्म Kuala Lumpur, Malaysia मा सम्पन्न भएको छ । बदलिँदो विश्वमा खाद्य सुरक्षासँग सम्बन्धित सिंचाइ तथा निकास प्रणालीका चुनौती, कृषि क्षेत्रको आधुनिकीकरण, नवप्रवर्तन तथा वित्तीय संयन्त्र, र प्रकृतिमा आधारित समाधानमार्फत पारिस्थितिकीय सन्तुलन प्रवर्द्धन विषयमा गहन छलफल गरिएको उक्त कार्यक्रममा नेपाल बाट सिंचाइ तथा जल व्यवस्थापन क्षेत्रमा कार्यरत १० जना प्रतिनिधि सहभागी भएका थिए । नेपाल राष्ट्रिय सिंचाइ तथा निकास समिति Nepal National Committee of Irrigation and Drainage (NeNCID) को नेतृत्वमा सहभागी टोलीको नेतृत्व सिंचाइ सचिव सरिता दवाडीले गर्नुभएको थियो, जहाँ उहाँले "Resilient Agriculture for a Secure Future" विषयमा Key Note प्रस्तुत गर्दै आधुनिक सिंचाइ प्रणाली खाद्य सुरक्षा, ग्रामीण

जीविकोपार्जन तथा जलवायु सहनशीलताको आधार भएको उल्लेख गर्नुभयो ।

बैठकको क्रममा सिंचाइ पूर्वाधार आधुनिकीकरण, डाटा आधारित पानी वितरण, संस्थागत सुदृढीकरण तथा विकास साझेदारसँग सहकार्य विस्तार मार्फत दिगो कृषि जल व्यवस्थापनलाई अघि बढाउनु पर्नेमा जोड दिइएको थियो । ७६औं IEC बैठकले ICID का नीतिगत तथा रणनीतिक निर्णयहरू अनुमोदन गर्दै स्पेनकी Cristina Clemente Martinez, नेपालका Mr. Sanjeeb Baral तथा नाइजेरियाकी Ms. Ester Oyeronke Oluniyi लाई सन् २०२५-२०२८ अवधिका लागि

उपाध्यक्षमा निर्वाचित गरेको छ । साथै NENCID का महासचिव बासुदेब तिमिल्सिनाले परिषद् बैठकमा सहभागिता जनाउँदै नेपालमा भइरहेको एकीकृत सिंचाइ विकास तथा व्यवस्थापन अभ्यासबारे अनुभव आदान-प्रदान गर्नुभएको थियो । उक्त सहभागिताले नेपालमा सिंचाइ आधुनिकीकरण, जलवायु अनुकूल कृषि तथा अन्तर्राष्ट्रिय ज्ञान साझेदारी विस्तारमा सकारात्मक योगदान पुग्ने विश्वास व्यक्त गरिएको छ ।

नविनतम यान्त्रिक सिंचाइ आयोजना

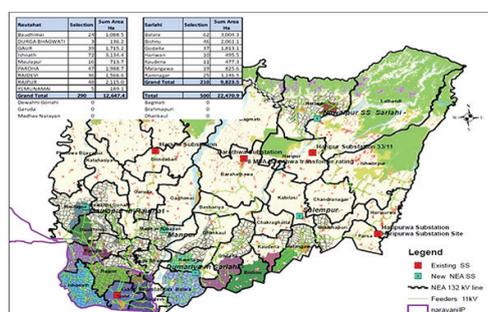
नविनतम यान्त्रिक सिंचाइ आयोजना (Mechanized Irrigation Innovation Project- MIIP) नेपाल सरकारद्वारा कार्यान्वयन भइरहेको एशियाली विकास बैंक (ADB) को सहयोगमा सञ्चालित एक महत्वपूर्ण कृषि तथा सिंचाइ परियोजना हो । यस आयोजनाको मुख्य उद्देश्य आधुनिक, यान्त्रिक तथा दिगो सिंचाइ प्रणाली विकास गरी वर्षभरि भरपर्दो सिंचाइ सेवा उपलब्ध गराउनु हो । विशेषगरी भूमिगत पानीको वैज्ञानिक उपयोग गर्दै किसानहरूलाई माग अनुसार (on-demand) सिंचाइ सुविधा प्रदान गर्ने अवधारणा यस आयोजनाको प्रमुख विशेषता हो ।

Mechanized Irrigation Innovation Project (MIIP) को पहिलो चरणको मुख्य उद्देश्य मधेश प्रदेशका

तराई क्षेत्र अन्तर्गतका दुई जिल्लामा करिब २२,४०० हेक्टर

क्षेत्रफलमा वर्षभरि भरपर्दो सिंचाइ सुविधा उपलब्ध गराउने दीर्घकालीन र दिगो समाधान प्रदान गर्नु हो । यस उद्देश्यका लागि आयोजनाअन्तर्गत करिब ५०० वटा गहिरा ट्युबवेलहरू (Deep Tubewells), तिनका लागि प्रणालीमा बिभिन्न अवयव, जस्तै, पम्प हाउस र मोटरहरू,

आयोजना परिचय

UPVC द्वारा पानी वितरण प्रणाली, स्मार्ट कार्ड निर्माण गरिनेछन् ।

ट्युबवेल सिँचाइ योजनाहरूको व्यवस्थापन, सञ्चालन तथा मर्मतसम्भार (Management, Operation and Maintenance -MOM) Design-Build-Operate (DBO) मोडेल अन्तर्गत तेस्रो पक्ष सेवा प्रदायकलाई ठेक्कामार्फत जिम्मा दिइनेछ। यो आयोजना नेपालमा पहिलो पटक कार्यान्वयन हुन लागेको आफ्नो किसिमको नवीन सिँचाइ आयोजना हो, जसले परम्परागत सिँचाइ प्रणालीबाट अझ उत्थानशील, आधुनिक तथा दिगो सिँचाइ प्रणालीतर्फ रुपान्तरण गर्ने लक्ष्य लिएको छ ।

आयोजना अन्तर्गत निजी क्षेत्रलाई १४ वर्षको अवधिका लागि डिजाइन, निर्माण तथा सञ्चालन को जिम्मेवारी DBO सम्झौता अन्तर्गत प्रदान गरिनेछ। यस व्यवस्थाले निर्माण ब्यबसायीलाई उच्च गुणस्तरको, दीर्घकालीन र दिगो सिँचाइ पूर्वाधार डिजाइन तथा निर्माण गर्न प्रोत्साहन प्रदान गर्नेछ। साथै, सिँचाइ प्रणालीको आर्थिक दिगोपन सुनिश्चित गर्न सिँचाइ व्यवस्थापन कम्पनी (Irrigation Management Company -IMC) समयमै स्थापना गरिनेछ, जसले सञ्चालन व्यवस्थापन तथा सिँचाइ सेवा शुल्क संकलनको जिम्मेवारी वहन गरी सिँचाइ पूर्वाधार मर्मत सम्भार गर्ने लक्ष्य राखेको छ ।

आयोजनाका मुख्य प्रतिफलहरू

प्रतिफल १: दिगो भूमिगत सिँचाइ प्रणाली विकास (Sustainable groundwater irrigation systems)

यस प्रतिफल अन्तर्गत करिब २२,४०० हेक्टर क्षेत्रमा सिँचाइ विकास गरिनेछ, जसका लागि:

- » Variable Speed Drive (VSD) सहितका ५०० ट्युबवेलहरू ;
- » समर्पित न्यून भोल्टेज विद्युत् सञ्जाल ;
- » प्रिपेड टेलिमेट्रीयुक्त स्मार्ट कार्ड पम्प प्रणाली ;
- » किसानको खेतसम्म दवाबयुक्त पाइप वितरण प्रणाली स्थापना गरिनेछ ।

एकल ठेकेदारले DBO सम्झौता अन्तर्गत सम्पूर्ण प्रणालीको डिजाइन, निर्माण तथा सञ्चालन गर्नेछ, जसले दीर्घकालीन सञ्चालन, मर्मतसम्भार (MOM) तथा पूर्ण सिँचाइ शुल्क असुली सुनिश्चित गर्नेछ ।

प्रतिफल २: किसानको सहनशीलता र नाफामूलकता वृद्धि (Enhanced Farmer Resilience and Profitability)

Farmer Support Program (FSP) मार्फत:

- » उच्च मूल्यका बालीहरूको विविधीकरण प्रवर्द्धन
- » माइक्रो-सिँचाइजस्ता दक्ष खेतस्तरीय अभ्यासहरूको प्रोत्साहन
- » मुख्य बालीहरूमा उन्नत उत्पादन प्रविधिको प्रयोग
- » बजार पहुँच सुधार तथा कटानीपछिको क्षति न्यूनीकरण गरिनेछ ।

आयोजनाले लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण सुनिश्चित गर्न किसान संगठनहरूमा महिलाहरू तथा पिछडिएका समुदायहरूको सहभागिता प्रवर्द्धन गर्नेछ ।

२. बजेट उप-शिर्षक नं. ३०८०३१५६४

३. आयोजना सुरु मिति: २०२२-०७-१७ (२०७९-०४-०९)

४. आयोजना सम्पन्न मिति: अनुमानित सम्पन्न मिति ठेक्का सुरु भएको मितिबाट १४ बर्ष पछि हुनेछ ।

५. आयोजनाको कुल अनुमानित लागत:

ने. रु. १९,८४,४४,३३,५४०/-

वित्तीय स्रोत

- » एशियाली विकास बैंक (ADB)
 - सहुलियतपूर्ण ऋण (Concessional Loan)
- » अनुदान (Grant Component)
 - प्राविधिक सहायता, क्षमता अभिवृद्धि, सामाजिक तथा वातावरणीय व्यवस्थापनका लागि
- » नेपाल सरकार ।

६. आयोजनाको प्रकृति (Nature of the Project)

यस आयोजनाको प्रकृति आधुनिक, सेवा-आधारित, प्रविधिमैत्री र दिगो सिँचाइ विकास आयोजना हो। यसका प्रमुख आयामहरू निम्नानुसार छन्:

६.१ यान्त्रिक तथा भूमिगत सिँचाइ प्रणाली

- » Deep Tube Well (DTW) र High-capacity pumping system प्रयोग;
- » विद्युत्-सञ्चालित पम्पद्वारा भूमिगत पानीको उपयोग;
- » वर्षायाम मात्र होइन, हिउँद र सुख्खा मौसममा पनि सिँचाइ संभव ।

६.२ प्रेसराइज्ड पानी वितरण प्रणाली

- » खुला नहरको सट्टा दवाबमुक्त पाइप विवरण प्रणाली ;
- » पानी चुहावट न्यून ;
- » सबै किसानसम्म समान दवाबमा पानी वितरण ।

६.३ माग-आधारित (On-Demand) सिँचाइ सेवा

- » किसानले आवश्यकता अनुसार पानी प्रयोग गर्न सक्ने ;
- » Prepaid / Smart Card System

६.४ DBO मोडेल (Design-Build-Operate)

६.५ किसान-केन्द्रित र संस्थागत सुधार

- » किसान समूह र Water User Association (WUA) को सुदृढीकरण
- » कृषि तालिम, सिँचाइ प्रयोग तालिम
- » उत्पादन वृद्धि, बाली विविधीकरण र आमदानी सुधारमा सहयोग

७. आयोजनाका प्रमुख प्रतिफल (Major Expected Outputs / Results)

MIIP को कार्यान्वयनपछि प्राप्त हुने प्रतिफलहरू भौतिक, संस्थागत, आर्थिक तथा सामाजिक पक्षमा वर्गीकरण गर्न सकिन्छ।

७.१ भौतिक (Physical) प्रतिफलहरू

७.१.१ आधुनिक सिँचाइ पूर्वाधार विकास

- » सयौं संख्यामा Deep Tube Well (DTW) स्थापना
- » उच्च क्षमताका विद्युत्-सञ्चालित पम्पिङ प्रणाली जडान
- » Pressurized Pipe Network मार्फत खेतसम्म पानी वितरण
- » परम्परागत खुला नहरको सट्टा चुहावट न्यून हुने बन्द पाइप प्रणाली

७.१.२ सिँचित क्षेत्रफलमा वृद्धि

- » करिब २०,४०० हेक्टर कृषि भूमिमा सिँचाइ सुविधा विस्तार
- » हिउँदे तथा सुख्खा मौसममा पनि खेती सम्भव

७.२ सेवा तथा प्रविधिगत प्रतिफल

७.२.१ माग-आधारित (On-Demand) सिँचाइ सेवा

- » किसानले आवश्यकता अनुसार पानी प्रयोग गर्न सक्ने व्यवस्था
- » Smart / Prepaid Irrigation System

- » पानी वितरणमा पारदर्शिता र मितव्ययिता

७.२.२ सिँचाइ व्यवस्थापनमा आधुनिकीकरण

- » डिजिटल र स्वचालित प्रणाली प्रयोग
- » पानीको दुरुपयोग नियन्त्रण
- » सञ्चालन र मर्मतमा दक्षता वृद्धि

७.३ संस्थागत तथा व्यवस्थापकीय प्रतिफल

७.३.१ DBO मोडेलको प्रयोग

- » Design -Build -Operate मोडेलमार्फत निजी क्षेत्रको संलग्नता
- » दीर्घकालीन सञ्चालन र मर्मत सुनिश्चित
- » सरकारी निकायको व्यवस्थापन बोझ कम

७.३.२ किसान संस्था सुदृढीकरण

- » Water User Association (WUA) गठन तथा क्षमता अभिवृद्धि
- » किसानहरूलाई सिँचाइ प्रणाली सञ्चालनसम्बन्धी तालिम
- » स्थानीय तहको भूमिका सुदृढ

७.४ आर्थिक तथा सामाजिक प्रतिफल

७.४.१ कृषि उत्पादन र उत्पादकत्वमा वृद्धि

- » बहुबाली प्रणाली (multiple cropping) सम्भव
- » उच्च मूल्यका बाली (तरकारी, नगदे बाली) उत्पादनमा वृद्धि

७.४.२ खाद्य सुरक्षा र जीवनस्तर सुधार

- » स्थानीय स्तरमै खाद्यान्न उपलब्धता
- » रोजगारी सिर्जना
- » ग्रामीण अर्थतन्त्र सुदृढ

८. हालसम्मको प्रगति स्थिति (Current Progress Status)

हाल DOB ठेक्काको Evaluation चरणमा रहेको छ भने परामर्श दाता संग सन् २०२५।०२।१७ मा सम्झौता भइसकेको छ ।

९. आ.व. २०८१/८२ मा भएका बाँकी पेज १० मा ...

लेख स्वण्ड

नेपालमा जल उपभोक्ता संस्था: संयुक्त व्यवस्थापनको संस्थागत मेश्रुण्ड

- डा. मञ्जु शर्मा

सारांश (Abstract)

सिँचाइ केवल प्राविधिक विषय मात्र नभई, यो सामाजिक, आर्थिक र दिगो संस्थागत व्यवस्थापनसँग

गाँसिएको विषय हो । नेपालका सिँचाइ प्रणालीहरूको दिगो व्यवस्थापन र प्रभावकारिताको केन्द्रमा जल उपभोक्ता संस्था (Water User Association - WUA) को संस्थागत भूमिका रहेको छ । यस लेखले नेपालको सन्दर्भमा जल

उपभोक्ता संस्थाको अवधारणात्मक विकास, चरणबद्ध गठन प्रक्रिया, नीतिगत व्यवस्था, संस्थाको कार्यक्षेत्र र भविष्यका चुनौती तथा अवसरहरूको विश्लेषण गर्दछ ।

मुख्य शब्द: जल उपभोक्ता संस्था, सहभागितामूलक सिँचाइ व्यवस्थापन, संयुक्त व्यवस्थापन, संस्थागत विकास

१- पृष्ठभूमि

सन् १९८० को दशकपछि अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमा सहभागितामूलक सिँचाइ व्यवस्थापन (Participatory Irrigation Management - PIM) को अवधारणा प्रवल भएसँगै नेपालमा पनि सिँचाइ प्रणालीहरूमा देखिएका सञ्चालनगत समस्या, मर्मतसम्भारको अभाव, असमान पानी वितरण र बढ्दो विवादलाई सम्बोधन गर्न यस अवधारणालाई अवलम्बन गरियो । विशेष गरी, किसानद्वारा व्यवस्थित सिँचाइ प्रणाली (Farmer Managed Irrigation Systems - FMIS) का सबल पक्षहरू जस्तै सामुदायिक सञ्चालन, स्थानीय ज्ञानको प्रयोग, आपसी विश्वास र दीर्घकालीन व्यवस्थापनलाई सरकारी ठूला तथा मझौला सिँचाइ प्रणालीहरूमा समेट्ने उद्देश्य अनुरूप संयुक्त व्यवस्थापन (Joint Management) को अवधारणा नीतिगत रूप मै अगाडि आयो । यही अवधारणाको कार्यान्वयन स्वरूप किसानहरूको प्रतिनिधीको रूपमा सिँचाइ जल उपभोक्ता संस्थाको जन्म भएको हो र यसलाई त्यसपछि नीतिगत रूपमै संस्थागत गर्दै लगिएको छ ।

त्यसैले, जल उपभोक्ता संस्था केवल नहर सञ्चालन गर्ने समिति मात्र होइन, यो सहभागितामूलक सिँचाइ व्यवस्थापनको संस्थागत अभिव्यक्ति हो। यसले सरकार-केन्द्रित व्यवस्थापनलाई सरकार र किसानको साझेदारीमा रूपान्तरण गर्दै सिँचाइ प्रणालीको दिगो सञ्चालन, सामाजिक समावेशिता, उत्तरदायित्व र सामाजिक न्याय सुनिश्चित गर्ने संस्थागत ढाँचा प्रदान गर्दछ ।

२- जल उपभोक्ता संस्था गठन प्रक्रिया: चरणबद्ध दृष्टिकोण

जल उपभोक्ता संस्थाको गठन प्रक्रिया सिँचाइ संरचनाको तहगत आधारमा निर्माण हुन्छ, जसलाई सबभन्दा तल्लो तहबाट माथिल्लो तहसम्म चरणबद्ध रूपमा समिति गठन गर्दै लगिन्छ ।

२.१ प्रारम्भिक तयारी र सदस्यता निर्धारण:

समिति गठन गर्नु भन्दा पहिले सिंचित क्षेत्रभित्रका

सम्पूर्ण किसान उपभोक्ताहरूको विवरण (नाम, जग्गाको क्षेत्रफल, सिंचित क्षेत्रफल आदि) समेटिएको सूची तयार गर्नुपर्ने हुन्छ, यसले गठन प्रक्रियालाई पारदर्शी र समावेशी बनाउँदछ ।

२.२ आउटलेट वा प्राथमिक समिति गठन:

सबभन्दा तल्लो प्रशाखा वा आउटलेट वा टर्सरी नहर स्तरमा ५-७ जनाको समिति (अध्यक्ष, उपाध्यक्ष, सचिव, सदस्य) गठन गरिन्छ । यो उक्त नहर अन्तर्गत रहेका सदस्यता प्राप्त उपभोक्ताहरूको आमसभाले सहमतिको आधारमा वा सहमती हुन नसके बहुमतको आधारमा गठन गरिन्छ । सोही आमसभाले त्यो भन्दा एक तह माथिको समितिको लागि र मूल समितिको लागि साधारण सभा सदस्य (प्रतिनिधी) समेत चयन गर्दछ। यो प्रकृया स्थानीय प्रतिनिधिको रोहवरमा सम्पन्न गरिन्छ।

२.३ उपशाखा समिति गठन:

दुई वा बढी प्रशाखा वा आउटलेट वा टर्सरी नहर समितिहरू मिलेर उपशाखा समिति गठन हुन्छ । यसमा पनि ५-९ जना सम्मको समिति गठन गर्नु पर्दछ। उपशाखा समितिका सम्पूर्ण साधारण सभा सदस्यहरूले लोकतान्त्रिक विधिबाट उपशाखा समितिको गठन गर्दछ।

२.४ शाखा समिति गठन:

उपशाखा नहरहरू मिलेर शाखा नहर बनेको हुन्छ, सोही अनुरूप शाखा समितिका लागि चयन भइ आएका साधारण सभा सदस्य प्रतिनिधीहरूबाट लोकतान्त्रिक बिधिबाट शाखा समितिको गठन हुन्छ । शाखा नहरको सञ्चालन, समन्वय र व्यवस्थापनको जिम्मेवारी शाखा समितिको रहेको हुन्छ ।

२.५ मूल समिति गठन:

सम्पूर्ण सिँचाइ प्रणालीको शीर्ष निकाय मूल समिति हो । यो समिति सिँचाइ कार्यालय, जिल्ला प्रशासन र जल उपभोक्ता महासंघको प्रतिनिधित्व रहेको निर्वाचन समिति बाट लोक तान्त्रिक विधि बाट गठन गरिन्छ । मूल समितिका लागि चयन भएका सम्पूर्ण साधारण सभा सदस्यहरू मध्येबाट लोकतान्त्रिक बिधिबाट ११ जना सम्म (हाल व्यवहारमा २१ जना सम्म रहेका छन्) को मूल समिति गठन हुन्छ । यसले नीति निर्धारण, सम्पूर्ण प्रणालीको समन्वय र दिगो व्यवस्थापनको जिम्मेवारी बहन गर्दछ ।

३- जलउपभोक्ता संस्था गठनका महत्वपूर्ण सिद्धान्तहरू:

जल उपभोक्ता संस्था गठन गर्दा तपसिल बमोजिमका सिद्धान्तलाई आत्मसाथ गर्नु पर्दछ।

आधारभूत संगठनात्मक सिद्धान्तहरू: स्वैच्छिक र सक्रिय सदस्यता, निर्णयमा सामूहिकता, भौगोलिक र सामाजिक प्रतिनिधित्व, आन्तरिक स्वशासन, वित्तीय स्वावलम्बन, कानूनी व्यक्तित्व कानूनी शासन, पारदर्शिता, जवाफदेहिता जस्ता बिषयहरू यस भित्र पर्दछन्। यी आधारभूत संगठनात्मक सिद्धान्तहरू जल उपभोक्ता संस्थाको संरचना मात्र होइन, संस्थागत संस्कार (Institutional Culture) निर्माण गर्ने तत्वहरू हुन्। जहाँ यी सिद्धान्त व्यवहारमा लागू हुन्छन्, त्यहाँ सिँचाइ प्रणाली सशक्त र दिगो हुन्छ।

कानूनी, वित्तीय, र समुदायिक सिद्धान्तहरू: कानूनबाट चल्ने, संस्थागत मूल्य र मान्यतालाई आत्मसाथ गर्ने, स्थानीय अभ्यास संग अनुकूलित, वित्तीय रूपले सक्षम, हाइड्रोलिक नहर/सिँचाइ एकाइसंग तादम्यता हुनुपर्ने जस्ता बिषयहरू यस भित्र पर्दछन्। कानूनी दृष्टिले संस्था स्पष्ट ऐन नियम र विधानअनुसार सञ्चालन हुनुपर्छ, जसले निर्णय प्रक्रियालाई वैधानिकता र विश्वसनीयता प्रदान गर्छ। त्यसैगरी संस्थाले साझा संस्थागत मूल्य र मान्यताहरू जस्तै विश्वास, सहकार्य, अनुशासन र समानतालाई व्यवहारमा आत्मसात् गर्नुपर्छ। स्थानीय सामाजिक संरचना, परम्परागत अभ्यास र आपसी सम्बन्धसँग अनुकूलित हुन आवश्यक हुन्छ; बाह्य रूपमा थोपारिएको संरचना भन्दा स्थानीय यथार्थसँग मेल खाने संरचना बढी प्रभावकारी हुन्छ। वित्तीय पक्षबाट संस्था नियमित सेवा शुल्क संकलन, पारदर्शी खर्च व्यवस्थापन र दीगो स्रोत परिचालन गर्न सक्षम हुनुपर्छ। साथै, संगठनात्मक संरचना हाइड्रोलिक नहर प्रणाली वा सिँचाइ एकाइको भौतिक संरचनासँग तादम्यता (Hydraulic Alignment) राख्ने हुनुपर्छ, जसले पानी वितरण, श्रम परिचालन र व्यवस्थापनलाई व्यावहारिक र प्रभावकारी बनाउँछ। यी सबै पक्षहरूको सन्तुलित अभ्यासले मात्र जल उपभोक्ता संस्थालाई वास्तविक संस्थागत शक्तिमा रूपान्तरण गर्दछ।

सामाजिक र समानताका सिद्धान्तहरू: सबै वर्गको प्रतिनिधित्व, भूमिकामा समान पहुँच, पानी वितरणमा समानता, शुल्क व्यवस्थामा समानुपातिकता, भेदभाव रहित सामूहिक हितको प्राथमिकता, पारस्परिक सहयोग, वहिस्कृत समूहलाई प्राथमिकता, प्राकृतिक विपद् र समस्याको समान बोझ, आर्थिक लाभको समान वितरण जस्ता बिषयहरू यसमा पर्दछन्। जल उपभोक्ता संस्था सामाजिक न्यायको माध्यम पनि हो। यस अन्तर्गत संस्थामा सबै वर्ग, लिङ्ग, जाति र आर्थिक स्तरका उपभोक्ताको अर्थपूर्ण प्रतिनिधित्व सुनिश्चित हुनुपर्छ,

ताकि निर्णय प्रक्रियामा समान पहुँच रहोस्, पुगोस्। पानी वितरणमा हेड - टेल सन्तुलन कायम गर्दै न्यायोचित र पारदर्शी प्रणाली अपनाउनु आवश्यक हुन्छ भने सेवा शुल्क व्यवस्थामा जग्गाको क्षेत्रफल, पानीको उपयोग र क्षमता अनुसार समानुपातिकता कायम गरिनुपर्छ। संस्था भित्र कुनै पनि प्रकारको भेदभाव, शक्ति दुरुपयोग हुन नदिन स्पष्ट नियम र सामूहिक निगरानी आवश्यक हुन्छ। सामूहिक हितलाई व्यक्तिगत स्वार्थभन्दा माथि राख्ने संस्कार, पारस्परिक सहयोग र साझा जिम्मेवारीबोधले संस्थालाई बलियो बनाउँछ। साथै, ऐतिहासिक रूपमा वञ्चित वा वहिस्कृत समूहलाई नेतृत्व र सहभागितामा प्राथमिकता दिनु सामाजिक सन्तुलनका लागि महत्वपूर्ण हुन्छ।

४- जलउपभोक्ता संस्था सम्बन्धी नीतिगत व्यवस्था

४.१ संस्थागत व्यवस्था

राष्ट्रिय सिँचाइ नीति, २०८०: यसले सामाजिक न्याय, लैङ्गिक समानता र सामाजिक समावेशीकरणलाई प्राथमिकता दिँदै सीमान्तकृत किसानलाई प्राथमिकता, तथा जल उपभोक्ता संस्था गठन गरी सयुक्त व्यवस्थापनलाई गर्ने तथा सोलाई सहकारी संस्थामा रूपान्तरण गर्न प्रोत्साहन गर्ने तथा महिला, दलित, जनजातिको समानुपातिक सहभागिता सुनिश्चित गर्ने व्यवस्था गरेको छ।

जलस्रोत ऐन, २०४९: यसले जल उपभोक्ता संस्थालाई अविच्छिन्न उत्तराधिकारीवाला, स्वचालित र संगठित संस्था भनी व्याख्या गरेको छ।

सिँचाइ नियमावली, २०५६ (संशोधित): जल उपभोक्ता संस्था दर्ताका लागि कम्तीमा ६७% उपभोक्ता प्रतिनिधित्व र कार्यसमितिमा ३३% महिला, दलित, जनजातिको समावेश अनिवार्य गरेको छ।

जल उपभोक्ता समिति गठन प्रकृत्यामै जल उपभोक्ता संस्थाको मस्यौदा विधान निर्माण गरिन्छ, उक्त विधान साधारण सभाबाट पारित गराइन्छ। विधानले संस्थाको संरचना, कार्य, अधिकार र दायित्वहरू स्पष्ट गर्दछ। विधान पारित भएपछि सिँचाइ नियमावली २०५६ तोके बमोजिम तपसिल बमोजिमका कागजातहरू सहित सिँचाइ कार्यालयमा दर्ता गराउनु पर्छ।

» पारित विधानको २ प्रति;

» दस्तुर रु. १००;

» सिँचाइ नियमावली अनुसूची १ अनुसारको दरखास्त;

» दर्ता पछि सिँचाइ कार्यालयले सात दिन भित्र संस्थालाई कानूनी प्रमाणपत्र प्रदान गर्दछ।

४.२ प्रस्तावित विधेयकहरू:

प्रस्तावित सिँचाइ तथा नदी व्यवस्थापन विधेयक, २०८२ ले जल उपभोक्ता संस्थालाई स्वचालित, अबिच्छिन्न उत्तराधिकारी संस्था मानेको छ, सिँचाइ सेवा शुल्कलाई अनिवार्य बनाएको छ, कम्तीमा ३३% महिला सहभागिताको सुनिश्चितता खोजेको छ, सामाजिक सहभागिता लगायत मूल, मध्ये र पुछारका किसानको सहभागितालाई जोड दिएको छ भने समिति गठनको लागि कम्तीमा पनि ५१% उपभोक्ता उपस्थिति हुनु पर्ने व्यवस्थाहरू प्रस्ताव गरेको छ।

४.३ जल उपभोक्ता संस्थाको काम, कर्तव्य र अधिकार नीतिगत व्यवस्था

कर्तव्य:

- » नहरको मर्मतसम्भार, सञ्चालन र व्यवस्थापन;
- » पानी पालो र बाली पात्रो तयारी;
- » जनसहभागिता परिचालन;
- » सिँचाइ संरचना संरक्षण सुरक्षा;
- » कृषि व्यवसायिकरणमा समन्वय ।

अधिकार:

- » सिँचाइ सेवा शुल्क संकलन र अनुशासनहीनलाई सेवाबाट बञ्चित गर्ने;
- » आन्तरिक कर्मचारी नियुक्ति;
- » सिँचित कृषि सहकारी संस्था गठन;
- » बहुआयामिक आय सृजना गर्ने क्रियाकलाप सञ्चालन ।

५- संस्थागत चुनौती र अवसर

चुनौतीहरू:

- » सदस्यहरूको अपर्याप्त सक्रिय सहभागिता ;
- » वित्तीय पारदर्शिता र जवाफदेहिताको अभाव ;

सन्दर्भ सामग्री:

Aarnoudse, Eefje & Closas, Alvar & Lefore, Nicole. (2018). Water User Associations: A Review of Approaches and Alternative Management Options for Sub-Saharan Africa IWMI Working Paper.

Aarnoudse, Eefje & Closas, Alvar & Lefore, Nicole. (2018). Water User Associations: A Review of Approaches and Alternative Management Options for Sub-Saharan Africa IWMI Working Paper.

राष्ट्रिय सिँचाइ नीति, २०८०; जलस्रोत ऐन, २०४९; सिँचाइ नियमावली २०५६; प्रस्तावित सिँचाइ तथा नदी व्यवस्थापन विधेयक, २०८२ ।

JCIFM सब कमिटी को तेश्रो

गते काठमाण्डौ बैठक माइन्सुट हस्ताक्षर गरी सम्पन्न भएको थियो । सो बैठकमा नेपाल तर्फ जलस्रोत तथा सिँचाइ विभागका उप-महानिर्देशक (नदी तथा जल उत्पन्न विपद् व्यवस्थापन महाशाखा) डा. सन्तोष कैनी

» तालिम र क्षमता विकासको कमी ;

» स्थानीय, प्रदेश र केन्द्र सरकारबीच समन्वयको अभाव ।

अवसरहरू:

» सहकारी संस्थामा रूपान्तरण गरेर आर्थिक स्वावलम्बन ;

» बहुआयामिक कृषि र जलव्यवस्थापनबाट अतिरिक्त आय आर्जन ;

» समावेशीकरणबाट सामुदायिक एकता र सशक्तिकरणमा वृद्धि।

६- निष्कर्ष

जल उपभोक्ता संस्था नेपालको सिँचाइ व्यवस्थापनमा आएको ऐतिहासिक र सिँचाइ प्रणालीको संस्थागत विकास गर्ने अवधारणाको प्रतिफल हो । अन्तर्राष्ट्रिय सहभागितामूलक सिँचाइ व्यवस्थापन (PIM) को अवधारणा तथा किसानद्वारा संचालित र व्यवस्थित सिँचाइ प्रणाली (FMIS) का गुणहरूलाई समन्वित गर्दै नेपाल सरकारले अपनाएको संयुक्त व्यवस्थापनको मोडेल कार्यान्वयन गर्ने संस्थागत अभिव्यक्ति नै जल उपभोक्ता संस्था हो । यसले नहरको तहगत संरचना अनुरूप उपभोक्ता समितिको गठन समावेशी र लोकतान्त्रिक प्रक्रिया मार्फत गरी सिँचाइ प्रणालीको दिगो सञ्चालन, सामाजिक न्याय र सामुदायिक सशक्तिकरणको आधार स्थापना गर्दछ । नीतिगत, कानूनी र संस्थागत ढाँचाका साथै पारदर्शिता, जवाफदेहिता र समानतामूलक सिद्धान्तहरूमा आधारित यो संस्था नेपालको सिँचाइ क्षेत्रमा टिकाऊ र दीगो रूपान्तरणको सशक्त माध्यम बन्न सक्छ, यद्यपि सहभागिता, समन्वय, दक्षता र क्षमता विकासजस्ता चुनौतीहरू समाधान गर्न जरुरी छ । अन्ततः जल उपभोक्ता संस्था केवल सिँचाइ व्यवस्थापनको साधन नभई समग्र कृषि अर्थतन्त्र र ग्रामीण सशक्तिकरणको प्रवर्तक संस्थाको रूपमा उभिन सक्ने सम्भावना राख्दछ ।

ठेक्का सञ्चौता =

सम्झौताहरू खारेज गर्ने निर्णय गरेको छ । विभाग मातहतका विभिन्न ठेक्काहरू सञ्चौता अनुसार अन्त्य गरी प्रचलित कानून बमोजिमको प्रक्रिया अगाडि बढाइएको छ । अब कार्यसम्पादनमा आधारित अनुगमन र दण्ड पुरस्कार प्रणाली कडाइका साथ लागू गरिने निर्णय पनि मन्त्रालयले गरेको छ ।

जापान सरकारद्वारा

करिब २ अर्ब ३० करोड येन बराबरको अनुदान सहयोगमा सम्पन्न यस आयोजनाले २८ किलोमिटर लामो मूल नहरका जिर्ण संरचना पुनर्निर्माण, नहरका कमजोर भागमा लाइनिङ नदी नियन्त्रणका कार्य समेत भएको छ । यसबाट सप्तरी जिल्लाका करिब ३५ हजार किसान घरधुरी प्रत्यक्ष रूपमा लाभान्वित हुने अपेक्षा गरिएको छ ।

उर्जा जलस्रोत तथा सिँचाइ मन्त्रालयका सिँचाइ सचिव श्री सरिता देवाडीले नेपाल सरकारको पहलमा जापान सरकार र JICA को प्राविधिक तथा आर्थिक सहयोगमा यस नहरको आधुनिकीकरण सफलतापूर्वक सम्पन्न भएको तथा यसले हजारौं कृषकको जीविकोपार्जनमा महत्वपूर्ण योगदान पुर्याएको उल्लेख गर्दै यो सिँचाइ विकासको एक नमूना आयोजना हुने विश्वास व्यक्त गर्नु भयो ।

जलस्रोत तथा सिँचाइ विभागका महानिर्देशक श्री मित्र बरालका अनुसार पुनर्निर्माण पश्चात् नहर संरचना थप मजबुत भएको, पानी चुहावट न्यून भएको र प्रणालीको दिगो सञ्चालन क्षमता उल्लेखनीय रूपमा वृद्धि भएको छ । उहाँले यो चरणको कार्य मूल नहरमा केन्द्रित रहेकाले आगामी चरणमा ११ वटा शाखा नहरमा रहेका जीर्ण संरचनाहरूको पुनर्निर्माण आवश्यक रहेको पनि उल्लेख गर्नुभयो ।

कार्यक्रममा जापानी दूतावासका मिशन उप-प्रमुख श्री यासुहारु शिन्तोले पुनःस्थापनापछि सिँचाइ पानीको आपूर्ति प्रभावकारी भई कृषि उत्पादनमा उल्लेखनीय सुधार आउने विश्वास व्यक्त गर्नुभयो । यस आयोजनाले पूर्वी तराई क्षेत्रको कृषि आधुनिकीकरण, खाद्य सुरक्षा सुदृढीकरण तथा किसानहरूको आय वृद्धिमा महत्वपूर्ण योगदान पुऱ्याउने अपेक्षा गरिएको छ ।

जलस्रोत तथा सिँचाइ ...

महाकाली सिँचाइ व्यवस्थापन कार्यालय, कञ्चनपुर रहेका छन् ।

(घ) भूमिगत जल, यान्त्रिक तथा विशेष कार्यक्रममा तराई-मधेश भूमिगत जल सिँचाइ कार्यक्रम संयोजकको कार्यालय, जावलाखेल; भूमिगत जल सिँचाइ आयोजना, रूपन्देही; भूमिगत जल सिँचाइ आयोजना, टिकापुर; भूमिगत जल सिँचाइ आयोजना, चितवन; भूमिगत जल सिँचाइ आयोजना, झापा; नविनतम यान्त्रिक सिँचाइ आयोजना, सर्लाही; यान्त्रिक कार्यालय, पर्सा; यान्त्रिक कार्यालय, मोरङ; यान्त्रिक कार्यालय, नेपालगञ्ज रहेका छन् ।

(ङ) जलस्रोत तथा सिँचाइ क्षेत्रमा नेपाल सरकारको वा विभिन्न दातृ नियन्त्रणको सहयोगमा सञ्चालित अन्य आयोजनाहरूमा सुनसरी मोरङ्ग सिँचाइ आयोजना, मोरङ्ग; बाग्मती सिँचाइ आयोजना, सर्लाही; ठूला तथा बहुउद्देश्यीय आयोजना अध्ययन तथा तयारी कार्यक्रम, ललितपुर; सिँचाइ आधुनिकीकरण अभिवृद्धि आयोजना, ललितपुर; सिँचाइ संस्थागत विकास आयोजना, ललितपुर; विपद प्रभावित जलस्रोत तथा सिँचाइ पुनर्स्थापना आयोजना, ललितपुर; एकीकृत नदी बेसिनमा आधारित सिँचाइ तथा जलस्रोत व्यवस्थापन कार्यक्रम, ललितपुर; बृहत् दाङ्ग उपत्यका सिँचाइ विकास आयोजना, तुलसीपुर दाङ्ग; नागमती तथा धाप बाँध आयोजना, ललितपुर; जोखिमयुक्त पहिरो व्यवस्थापन आयोजना, ललितपुर; प्राथमिकता प्राप्त नदी बेसिन बाढी जोखिम व्यवस्थापन आयोजना, जावलाखेल; भेरी करिडोर सिँचाइ तथा नदी व्यवस्थापन आयोजना, सुर्खेत; प्रणाली तथा एकीकृत वाली जल व्यवस्थापन कार्यक्रम, जावलाखेल; कालीगण्डकी तिनाउ डाइभर्सन आयोजना, रूपन्देही; जल उत्पन्न नियन्त्रण प्रविधि परियोजना, जावलाखेल र सिँचाइ सम्भाव्यता अध्ययन तथा निर्माण गुणस्तर कार्यक्रम, जावलाखेल रहेका छन् ।

नविनतम यान्त्रिक ...

कार्यहरू: DBO ठेक्काको Evaluation, EIA approval प्रक्रिया, IMC को प्रक्रियागत कार्यहरू ।

१०. आ.व. २०८२/८३ मा सञ्चालन हुने प्रमुख क्रियाकलापहरू: DBO ठेक्काको Evaluation टुंगो लगाएर ठेक्का सम्झौता गर्ने ।

११. आगामी दिनमा गर्नुपर्ने बाँकी कार्यहरू: ठेक्का सम्झौता पश्चात आयोजनाको कार्यालय निर्माण, डिप ट्युबवेल निर्माण कार्य अगाडी बढाउने ।